

توسعه شهرنشینی حاشیه‌ای در جنوب شرق استان تهران

شهرنشینی پیرامونی نه تنها با گذشت زمان گسترش می‌یابد، بلکه موجب ناهمگنی در داخل شهر هم می‌شود. از طرف دیگر از شهری به شهر دیگر نیز به‌طور قابل‌توجهی متفاوت است. شهرنشینی پیرامونی و حاشیه‌نشینی لزوماً به رشد شهرها به سمت مناطق بیرونی آنها منجر نمی‌شود، بلکه بیشتر به روشی برای تولید فضا شبیه است که می‌تواند در هر مکانی، حتی در فضاهای داخل شهر باشد.

به گزارش سایت خبری پرسون، مهدی زارع، استاد پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله در یادداشتی نوشت:

در بازدید اخیر نگارنده از محدوده شهرستان‌های ورامین و قرچک و پیشوا در جنوب شرق استان تهران، مشخص شد که جذب مهاجران، به توسعه سریع شهری به‌صورت حاشیه‌نشینی در این ناحیه انجامیده است.

آخرین سرشماری سال ۹۵ جمع جمعیت سه شهرستان ورامین، قرچک و پیشوا را ۸۴۳ هزار نفر نشان می‌دهد که برای پایان سال ۱۳۹۹ برآورد می‌شود که این جمعیت به حدود ۹۸۶ هزار نفر (آستانه یک میلیون نفر) رسیده باشد. این تجمع جمعیتی به غیر از شهرستان پاکدشت با ۷۵۰ هزار جمعیت در سال ۹۵ بوده است. برآورد می‌شود که این چهار شهرستان شرق-جنوب شرق استان تهران در پایان سال ۹۹ جمعیتی بالغ بر یک میلیون و ۸۶۰ هزار نفر داشته باشند. سرشماری سال ۹۰ نشان داد شاخص‌های جمعیتی استان تهران با متوسط کشوری تفاوت دارد: رشد جمعیت این استان در دوره پنج‌ساله ۸۵ تا ۹۰ معادل ۴۴ درصد و ۱۵ درصد بیش از متوسط کشوری (۲۹ درصد) است.

این اضافه رشد جمعیت به دلیل مهاجرت رخ داد، چراکه رشد طبیعی جمعیت در این استان حدود یک درصد است. توسعه شهرنشینی با تغییر کاربری اراضی کشاورزی به مسکونی مسئله‌ای مهم در این ناحیه است. توسعه مناطق شهری پیش‌بینی‌شده در برخی از زمین‌های کشاورزی این ناحیه فشارهایی را بر سامانه تولید غذای آینده آورده و معیشت در این مناطق آسیب‌پذیر را تهدید می‌کند. البته خود مسئله کشاورزی در این ناحیه با برداشت فراتر از حد طبیعی آب از سفره‌های آب زیرزمینی این منطقه همراه است: در استان تهران تعداد چاه‌های عمیق غیرمجاز ۳۲ هزار حلقه برآورد شده است.

حدود ۱۰ هزار حلقه چاه عمیق غیرمجاز مربوط به شهر تهران و پیرامون آن است! در دهه‌های پیشین در این مناطق می‌شد از ژرفای ۳۰ متری زمین نیز آب استخراج کرد. افت شدید سطح آب‌های زیرزمینی باعث شده سطح آب به ژرفای ۲۰۰ متری یا پایین‌تر کاهش یابد. جذابیت‌های حاشیه‌ای شهرستان‌های قرچک، ورامین و پیشوا موجب شده ساخت‌وساز غیرقانونی و تصرف زمین برای ساخت ویلا نیز در این ناحیه رخ دهد. ۲۲ مرداد ۹۹ مدیر جهاد کشاورزی شهرستان پیشوا گفت: با تخریب ۱۳ مورد ساخت‌وساز غیرمجاز حدود ۱۳ هزار و ۵۰۰ مترمربع از زمین‌های کشاورزی این شهرستان رفع تصرف شد. این ساخت‌وسازها به‌طور عمده به چهاردیواری و احداث باغ‌ویلا اختصاص داشت. هشتم بهمن ۹۹ مدیر جهاد کشاورزی شهرستان ورامین گفت: با تخریب ۳۶ مورد ساخت‌وساز غیرمجاز در اراضی کشاورزی بخش مرکزی ورامین، ۶۵ هزار مترمربع از اراضی مرغوب کشاورزی آزاد شد و به حالت اولیه بازگشت. براساس مطالعه «لیلا آقاجان‌زاده» در سال ۹۴ روی اثر توسعه فیزیکی شهری و نقش آن در تغییر کاربری اراضی کشاورزی در ناحیه ورامین وسعت اراضی مسکونی از دوهزار و ۲۳۸ هکتار در سال ۷۰ به شش‌هزار و ۵۰۶ هکتار در سال ۹۳ افزایش یافته است.

شهرنشینی پیرامونی نه تنها با گذشت زمان گسترش می‌یابد، بلکه موجب ناهمگنی در داخل شهر هم می‌شود. از طرف دیگر از شهری به شهر دیگر نیز به‌طور قابل‌توجهی متفاوت است. شهرنشینی پیرامونی و حاشیه‌نشینی لزوماً به رشد شهرها به سمت مناطق بیرونی آنها منجر نمی‌شود، بلکه بیشتر به روشی برای تولید فضا شبیه است که می‌تواند در هر مکانی، حتی در فضاهای داخل شهر باشد. آنچه این فرایند را پیرامونی و حاشیه‌ای می‌کند، مکان فیزیکی آن نیست، بلکه نقش ساکنان آن در تولید فضا است. ساکنان عوامل شهرنشینی هستند، نه صرفاً مصرف‌کننده فضاهایی که توسط دیگران ساخته و تنظیم می‌شوند. این نوع توسعه ناهمگن روی خاک نرم و آبرفت‌های مخروط‌افکنه بزرگ رودخانه جاجرود و خاک‌های کشاورزی، به‌صورت احداث آپارتمان‌های چهار تا شش طبقه رخ داده است.

مطالعات قبلی نگارنده نشان می‌دهد که در این نواحی پربود طبیعی نوسان در خاک‌های این منطقه حدود ۰.۲ تا ۰.۵ ثانیه است که دلالت بر این دارد که در هر زلزله احتمالی بعدی آپارتمان‌های چهار تا شش طبقه در معرض شدیدترین تکان‌های ناشی از هر زمین‌لرزه قرار خواهند گرفت. ادامه توسعه این نواحی تحت اثر مهاجرت هرچه بیشتر به استان تهران و مهاجرت بخشی از مردم از نواحی داخلی شهر تهران به چنین شهرهای پیرامونی (به‌دلیل خراب‌شدن وضع اقتصادی‌شان) است.

این روندی است که معرضیت جمعیتی حدود یک میلیونی در سال ۹۹ را در این سه شهرستان (و با افزودن شهرستان پاکدشت، ۱.۸۶ میلیونی) هم با جمعیت بیشتر در آینده و هم با نابسامانی‌های مختلف بیشتر طی دهه آینده مواجه خواهد کرد.